

Нагалија Лукић*

Жан Прадел, *Историјат кривичних доктрина*
(с француског превео Обрад Перић), Правни факултет
Универзитета у Београду, едиција *Crimen*,
Београд 2008, стр. 96.

Одувек су различите идеје и доктрине утицале на креирање права. Тако је, на пример, учење о природном праву видело идеју права у правди и основним вредностима које се разумом могу спознати. У духу таквог схватања право треба да буде само оно што је праведно. Правни позитивизам је, супротно претходном схватању, у дефинисању појма права полазио од вредности као што су правна сигурност, ред, мир, занемарујући садржину правних норми и сматрао да је праведно оно што је законито.

Принципи кривичних доктрина су, исто тако, кроз историју представљали полазиште за формирање позитивног кривичног права. Ретрибутивистичке теорије су, на пример, оправдање казне налазиле у одмазди заснованој на идејама правде и сразмерности. Другачији приступ су имале утилитаристичке теорије, по којима је казна оправдана због користи коју од ње има друштво. Различити доктринарни приступи кривичном праву и домет њиховог утицаја на законска решења управо и представљају предмет проучавања Жана Прадела у књизи *Историјат кривичних доктрина*.

Жан Прадел је професор Правног факултета у Поатјеу (*Poitiers*), доктор *honoris causa* четири светска универзитета, потпредседник Међународне кривичне и пенитенцијарне фондације. Поред дела *Историјат кривичних доктрина*, Прадел је аутор следећих дела: *Кривично право (општи део)*, *Кривично процесно право*, *Кривично право (посебни део)*, *Европско кривично право*, *Кривично компаративно право*, итд.

* Аутор је студент последипломских студија Правног факултета Универзитета у Београду.

Праделово излагање у књизи *Историјат кривичних доктрина* распоређено је на увод, пет поглавља и закључак, а на крају књиге се налазе библиографија и белешка о аутору и делу коју је написао преводилац књиге.

У уводу аутор најпре полази од објашњења појма кривичне доктрине. Потом наводи да различите околности могу подстаћи на стварање кривичног права (материјалног и процесног), али истиче неспоран утицај који у томе имају кривичне доктрине. Тиме аутор и објашњава интересовање за ову тему.

Прво поглавље носи наслов „Почеци“. У сегменту који се односи на грчко-римске античке ауторе, Прадел првенствено посвећује пажњу Платоновом схватању кривичног поступка и сврси кажњавања. Аутор примећује да Платон, у времену када се гођење учиниоца и доказивање његове кривице препуштало жртви и оштећеном, инсистира на активној улози судије у поступку као и прецизном дефинисању доказних радњи (заклетва, сведочење). Што се тиче сврхе казне, Прадел приказује различите функције које је она имала код Грка, а нарочито у Платоновим *Законима*, почевши од освете, преко ретрибуције, до мира у граду-држави, који се остварује кроз поправљање кривца и застрашивање других.

Други сегмент се односи на хришћански средњи век, за чије је представнике аутор изабрао Тому Аквинског и Жана Мабилона. Прадел обрађује схватање Т. Аквинског о ретрибутивној сврси казне коју спроводи искључиво држава као природну последицу вољног чињења греха. Доста пажње аутор посвећује идејама монаха Жана Мабилона, који повезује кривично право са хришћанским принципима милосрђа, самилости, сажаљења. У свом излагању Прадел издваја Мабилонско схватање да је казна неопходна, али да треба да буде индивидуализована, док као суштинску идеју истиче поправљање, тј. ресоцијализацију осуђеног кроз пенитенцијарни систем заснован на начелима хуманизације и милосрђа. Стога је „Мабилон био претеча пенитенцијарног права“, како каже аутор.

Трећи сегмент посвећен је ауторима у периоду XVII–XVIII века (Хобс, Гроцијус, Монтескје). Како Прадел истиче, Гроцијус и Хобс сматрају да право на кажњавање проистиче из друштвеног уговора којим људи на основу слободне воље стварају државу с циљем заштите својих права и слобода. Казна је оправдана због друштвене корисности по Хобсу, док Гроцијус основ казне види у ретрибуцији. Аутор посебно наглашава револуционарни карактер Монтескјеовог принципа легалитета, по коме кривична дела и казне морају бити предвиђене законом.

У другом поглављу „Бекарија или прва систематизација“, Прадел описује Бекаријина схватања којима је настојао да обухвати це-

локупно кривично право. То га је и разликовало од његових претходника који су се кривичним правом бавили парцијално и узгредно. Бекарија је сматрао да кривично право треба да се заснива на закону. Иако је Монтескје у свом делу *О духу закона* то већ рекао, Бекарија је продубио ову идеју. Поред легалитета казни и инкриминација, чији је циљ ограничење самовоље судија, овај принцип се односи и на поступак лишења слободе. У даљем излагању Прадел указује на захтев за легитимношћу кривичних норми. У том смислу, да би неко понашање било кривично дело, треба истовремено да вређа и друштвене интересе и морал. Централно Бекаријино разматрање је везано за пенологију. За разлику од окрутних казни које су доминирале пред крај Средњег века, аутор истиче да се Бекарија залагао за умерене казне које ће превазилазити корист од извршених кривичних дела и застрашивањем, као негативном страном генералне превенције, одвраћати од вршења кривичних дела. Казне, даље, треба да буду фиксно одређене, сразмерне, да се безизузетно примењују, а што се тиче арсенала казни, Бекарија одбацује смртну казну и конфискацију. На примеру Бекаријиних идеја, Прадел показује дејство кривичне доктрине на позитивно право имајући у виду да су бројни закони широм Европе донети под њиховим утицајем.

Треће поглавље се односи на „Класичне школе“. Једна од њих је и школа апсолутне правде. У кривичном праву и казни ова школа види само ретрибуцију, а не и средство за постизање друштвене корисности. Прадел потом наводи Филангиерија, једног од Бекаријиних следбеника, који је разрадио његове идеје о брзом кривичном поступку, декриминализацији одређених кривичних дела и вези између природе кривичног дела и казне. У Енглеској је посебно значајан био Џереми Бентам. Аутор истиче његов принцип „кривичне аритметике“, по коме предвиђена казна мора доносити веће зло од користи кривичног дела, затим мишљење да казне не треба да буду фиксно одређене, за разлику од Бекарије, и инсистирање на превентивним средствима. Прадел указује и на Бентамов допринос реформи затворског система. Излагање које се односи на неокласичну школу започиње Росијевим дефинисањем елемената деликта. Неокласичарима се приписује и увођење института битно смањене урачунљивости. Аутор доста пажње посвећује неокласичном разматрању казне. Њен циљ је ретрибуција, као и корисност, док је најбоља казна лишење слободе (друге санкције нису биле много разматране), али са могућношћу превременог пуштања и продужетка затвора, што зависи од владања. У складу са Бекаријиним схватањем, неокласична школа је аргументовано заговарала укидање смртне казне, што се прво одразило на судску праксу, која је све ређе изриче, а потом и на неке законодавце који је укидају. У погледу кривичног поступка раз-

матрана су питања припремне истраге (што је утицало на француско позитивно право) и пороте.

Четврто поглавље носи наслов „Одраз кривичног детерминизма“. Као реакција на пораст стопе криминалитета развија се правац познат као италијанска позитивистичка школа. Најпознатији представници су Ломброзо, Фери, Гарофало. Позитивисти у центар свог интересовања стављају учиниоца као човека (не кривично дело), негирајући постојање слободе воље као узрок злочина. Супротно, човеково понашање је условљено комбинацијом ендогених и егзогених чинилаца. Ломброзо те факторе види у анатомским карактеристикама, Фери у индивидуалним, физичким и социјалним. Стога, позитивисти предлажу „кривичне супституте“, тј. превентивна средства на друштвеном плану с циљем спречавања кривичних дела. Учиниоца третирају као болесника кога треба лечити применом терапеутских мера које ће се, како истиче аутор, после звати мере безбедности.

У петом поглављу „Савремено доба“, Прадел анализира узроке настанка све већег броја доктрина. Једна од њих је и *Покрет друштвене одбране*. У оквиру тог схватања аутор истиче две струје. Адолф Принс, као представник првог приступа, сматра да зарад очувања друштвеног поретка, што је примарни циљ, треба примењивати мере *ante delictum*, мере безбедности и друге санкције, чије је трајање у конкретном случају условљено неутралисањем опасног стања (критеријум којим се замењује субјективна одговорност) делинквента. По окончању Другог светског рата, у условима настанка хуманих идеја, појављује се други талас друштвене одбране, чији су представници Филипо Граматика и Марк Ансел. Аутор полази од радикалнијег, Граматике, који се залагао за укидање појмова кривичног дела, кривичне одговорности и казне, а увођење појмова антисоцијалност и мере друштвене одбране. Ансел не прихвата такво схватање, али се залаже за ресоцијализацију учиниоца, као и за „дејуридизацију“ кривичног права.

Од савремених доктрина Прадел помиње и неокласицизам, правац који је полазећи од слабости кривичног третмана, на чему је инсистирала друштвена одбрана, истицао позитивне стране генералне превенције и ретрибуције које се остварују казном. На дело слободне воље, какво је криминално понашање, треба оговорити казном која је „заслужен одговор“. При томе, судији се дозвољава да узме у обзир личност учиниоца приликом избора санкције. Ресоцијализација се не искључује, али само ако се осуђени са тиме сложи.

Прадел посебно истиче покрет који је последњих деценија распрострањен, а циљ му је сужавање примене кривичног права. Први облик се испољава у настојањима да се уклоне узроци који повећавају могућности за вршење кривичних дела. Међу предложеним ме-

рама су и оне садржане у *Извештају о декриминализацији* Савета Европе: технопревенција, друштвена реорганизација, проширење декриминализације (посебно у привредној и социјалној области). Други облик настоји смањити кривичноправну интервенцију кроз депенализацију и скретање поступка. Прадел наводи бројне ауторе који истичу штетне стране казне затвора и при томе предлажу друге санкције као алтернативе, а међу њима и радикалне предлоге, попут Хулсмановог модела којим се предвиђа аболиција казне затвора, а оптимистички гледа на добровољно решавање конфликта. На крају, аутор указује на нека доктринарна разматрања у погледу функционисања кривичног правосуђа (обештећење жртве, кривична одговорност правних лица, улога приватног сектора у борби против криминалитета, припремна истрага).

Књига *Историјат кривичних доктрина* Жана Прадела, која је сад доступна и на нашем језику, представља успели покушај да се на једном месту прегледно обухвати и презентира скуп свих историјски релевантних кривичних доктрина. Доктринарна схватања кривичног права, усвојена од стране законодавца, могу имати различите последице. Преширока кривичноправна заштита угрожава права и слободу људи и доводи у питање легитимност таквих инкриминација. Утопистичке идеје о непотребности кривичног права чине несигурним положај учиниоца, јер му се ускраћују гаранције кривичног поступка. Имајући у виду утицај који имају кривичне доктрине, ова монографија ће бити корисна свима онима чији је предмет интересовања наука кривичног права. Значај ове књиге произилази и из чињенице да бројна позитивна решења упоредног кривичног законодавства имају свој дуг еволутивни пут који је Жан Прадел темељним и јасним излагањем у свом делу прешао.